

Deprem, İnsan Hakları ve Acıya Bakmak

Turgut Tarhanlı^{*}, Şebnem Korur Fincancı^{**}, Cansu Muratoğlu^{***}, Ulaş Karan^{****}

Turgut Tarhanlı: Öncelikle bütün katılımcılara ve konuşmacılara hoş geldiniz diyorum. Gösterdikleri ilgi için teşekkürlerimi sunuyorum. Neden böyle bir toplantı düzenleme ihtiyacı duyduk? Buna temas etmek istiyorum başlarken. Başlığa dikkat ederseniz, “sivil toplum gözünden, deprem ve insan hakları” vurgusunu ortaya koymaya çalıştık. Özellikle devletin, hâkim söylemi sayesinde bir bilgi iktidarını temsil etme iddiası ve tavrına karşı, toplumsal öznenin, diğer bir deyişle sivil toplum örgütlerinin veya oluşumlarının ve bu sahada bireysel olarak aktivizm faaliyeti içinde bulunanların deprem ve insan hakları bağına dair deneyimlerini ve değerlendirmelerini ön planda tutmak istedik. Bu bağlamda, bilginin tek kaynağının devlet olmadığı gerçeğini vurgulamak üzere böyle bir platformda bir araya gelmeyi hedefledik ve bu rasyonaliteye öncelik vermek istedik. Bunun özellikle bilgiyle kurulacak bağı ve elbette hakikatle kurulacak bağı bakımından demokratik anlamda önemli bir yaklaşım olduğunu düşünüyorum.

Öte yandan, muktedir siyasi aktörler ve toplumsal özneler arasında bu konuya içkin bir gerilimin var olduğunu da biliyoruz. Bizim açımızdan önem taşıyan bir başka husus şuydu ki, bu da bir başka gerçeğe işaret eder: Doğal afet olgusunun kendisi aslında bir testtir. Toplumsal, ekonomik, politik anlamda bir test. O toplumda insana bakışın kendini nasıl ve hangi dil ve araçlarla ortaya koyduğunu değerlendirmek bakımından ele alınabilecek bir test. Bilindiği gibi, Türkiye bu olguyla daha önce de çok karşı karşıya kaldı. Örneğin 1999 Marmara depremi ve daha küçük ölçekli diğer afetler. 1999 depreminin yaşandığı tarihte, *Radikal* gazetesinde yayımlanan bir yazımda, karşılaşılan o felaketi ve kaybı, devlet ve toplum arasındaki bir fay hattının kırılması olarak tasvir ettiğimi hatırlıyorum. Bu anekdotu, aradan geçen çeyrek yüzyıla yakın bir süre sonunda aynı ve daha da feci bir gözlemlerde bulunmanın teessürü içinde paylaşıyorum.

* İstanbul Bilgi Üniversitesi, ttarhanli@bilgi.edu.tr, ORCID: 0009-0000-0133-377X.

** Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi, sebnemkf@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4484-4961.

*** İstanbul Bilgi Üniversitesi, cansu.muratoglu@bilgi.edu.tr, ORCID: 0009-0009-7367-7622.

**** İstanbul Bilgi Üniversitesi, ulas.karan@bilgi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5538-0376.

Öte yandan şöyle bir gerçek de var. 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze, dünya hakkında bildiklerimizin, yaptıklarımızın, ürettiklerimizin, dünyaya ilişkin bu bilgi dağarcığının aslında toplumsal olarak kurulduğunu biliyoruz. Bu sadece toplumsal bilimler alanında değil, doğa bilimleri alanında çalışanlar bakımından da böyledir. Dolayısıyla bu toplantının, özellikle toplumsal örgütlerin deneyimleri ışığında, bu afete dair toplumsal olarak kurulmuş olanın çözümlenmesi bakımından da önem taşıyacağı düşüncesindeyim. Böyle bir toplumsal çabanın bir temsiliyet ilişkisi içinde kurulmadığını takdir edersiniz. Temsil fikrinin, hele böyle bir konuda demokrasiyle bağdaşması mümkün olmasa gerek. Dolayısıyla burada önemli olan kavramın temsilden çok bir ortaklaşma olduğunu düşünüyorum. Bu konferansın başlığı da böyle belirlendi. Ortaklaşma ve dayanışma birlikte dikkate alınması gereken kavramlar ve edimler. Dayanışmanın, büyük ölçüde, bir ihtiyacın karşılanması anlamında veya maddi olmayan bir çerçevede, omuz omuza olma hali olduğunu düşünebiliriz. Ortaklaşma bunun ötesinde bir içeriği barındırıyor; hem bireysel olma/kalma gerçeğini hem de buna karşı bir ortaklığın sorumluluğunu bir arada düşündüren ve hissettiren bir etkiyi vurgulayarak.

Dolayısıyla bu toplantıya katkıda bulunacak olan toplumsal örgütlerin, oluşumların, bireylerin de aynı zamanda böyle bir anlayış içerisinde gerçekleştirdiklerinin, buna dair iletişimin ve işbirliğinin burada paylaşılmasının değerli bir katkı olacağını düşünüyorum. Fakat toplumun kendi olanaklarıyla bir ortaklaşmaya yönelik olarak ortaya koyduğu çabalara karşı kamu idarelerinin bu olguya karşı bir merkezileştirme söylemini ön plana çıkarma gayreti ve müdahaleleri de bir başka gerçek. Bu bağlamda, insan hakları savunucuları tanımını dar yorumlamaksızın, bu toplumsal aktörlerin haklarına dair Birleşmiş Milletler standartlarının başında gelen, 1999 yılında bu uluslararası örgüt tarafından kabul edilen deklarasyonu da, özellikle o “merkezileştirme” müdahalelerine dikkatle burada hatırlatmak isterim.

Son olarak, afetle mücadele konusunda temas etmek istediğim iki temel uluslararası standart var. Bunlardan ilki, 2005-2015 dönemini kapsayan *Hyogo Framework Action*. Bu, özellikle toplumların afetlere karşı dayanıklılığının, direncinin kurulmasına dair ilkesel bir metindir fakat 2015 yılında uygulanma dönemi sona erdi. 2015 yılında, Türkiye’nin de dahil olduğu ve Türkiye’nin ayrıca kendi cephesinde bunun teşkilatlanma haritasını da ortaya koyduğu bir başka metin kabul edildi. Birleşmiş Milletler bünyesinde bir eylem planı olarak takdim edilen, özellikle afet riskinin azaltılmasına ilişkin ilkeleri belirleyen bu belge, Japonya’nın Sendai kentinde düzenlenen bir konferansta kabul edilen *Sendai Framework* başlıklı belgedir. Bu belge de belli bir standart çerçeve belirlenmesine dair esasları kapsar. Türkiye, bu bağlamda taahhütlerini dile getirirken hem kamu idareleri hem de sivil toplum örgütleri ve akademik kurumlar olarak, nasıl bir teşkilatlanma şeması içinde bu afete karşı riskin azaltılmasını gerçekleştireceğine ilişkin iki sayfalık bir bildirimde bulunmuştur. Dolayısıyla depremin ilk günleriyle başlayan ve sonrasında da devam eden, özellikle acil olarak afete müdahale ve riskin azaltılması konusunda karşı karşıya kaldığımız mağduriyete yol açan bazı gecikmeler, ihmaller veyahut yetersizlikler bu bağlamda da değerlendirilmeye müsaittir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler

“Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” (2015-2030) ile bu belge arasında da bir bağ kurulduğunu belirtmekte yarar var.

Sahada önemli katkılar ortaya koyan toplumsal oluşumlarla bu konuları enine boyuna tartışma fırsatı bulacağız. Bu katkıların Türkiye toplumsal örgütlenmesi, afet ve afetle mücadele politikalarına bir etkisi olmasını umut ediyoruz. Burada sözlerime nokta koyuyorum ve sözü, ilk oturumun ilk konuşmacısı TTB Merkez Konseyi Başkanı Sayın Şebnem Korur Fincancı'ya bırakıyorum.

Şebnem Korur Fincancı: Çok teşekkür ederim. Öncelikle İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne emek veren tüm dostlara bu toplantı için ve tabii ki bu paylaşım ve ortaklaşma için, aynı zamanda da dayanışma için. Çünkü dayanışma, aynı zamanda bizim acılarımızla başa çıkmamızda en önemli etkenlerden biri ama ortaklaşmadan dayanışmak zaten mümkün değil. Dolayısıyla birbiriyle çok iç içe geçen kavramlar. Gerçekten bir olağandışı durum hali memleketimizi uzun zamandır ele geçirmiş durumda ve bu olağandışı durumlarla başa çıkmada da insanların sivil örgütlenmeleri üzerinden toplumsal dayanışmayla ve ortaklaşarak başa çıkmasında da bunu engelleyen bir devlet yapılanmasını göz ardı etmemekte yarar var.

Ben öncelikle hepinizden özür dilemek istiyorum. Çünkü iki gün boyunca otobüs yolculuklarındaydım, Çanakkale'ye başka düzgün ulaşım olmadığı için, tabii bir demokratik kitle örgütü olarak meslek örgütü olmakla birlikte sivil anlamda özellikle dayanışmayı ve ortaklaşmayı güçlendirme adına önemli bir yeri olan Türk Tabipleri Birliği, her türden olağanüstü durumda da müdahil olma ve bu olağandışı durumun yarattıklarını giderecek birtakım mekanizmaları güçlendirme konusunda çaba sarf ediyor. Ne yazık ki Çanakkale Tabip Odası başkamız, bir hekim meslektaşımız, bir başka meslektaşımızın şiddetine maruz kalmıştı geçtiğimiz günlerde ve devletin yine göz ardı eden, yok sayan yaklaşımı ile karşı karşıya kalmıştık. Bıçaklı saldırı göz ardı edilerek önce bir gözaltı yapılır gibi yapıp sonra da serbest bırakılmıştı. Şu anda hem kendisi hem çocukları için ciddi anlamda bir yaşamsal kaygıya sahip meslektaşımız. Biz de dayanışmak ve yanında olmak üzere gidince, biraz yol haliyle sizlerle beraberim. Ama elimden geldiğince bir başka olağandışı durum, ardı ardına gelen depremler ve büyük yıkımın yarattığı sorunlar, başa çıkma mekanizmalarımız, başa çıkarken karşılaştığımız engeller ya da yaptığımız uyarıların, önerilerin dikkate alınmadığı koşullarda yaşadıklarımızı paylaşmaya çalışacağım izninizle sizlerle.

Türk Tabipleri Birliği olarak, biz uzun yıllardır, 30 yılı aşkın bir zamandır pek çok olağanüstü durumla başa çıkma konusunda çaba sarf ediyoruz ve bunu yaparken de elbette tam da bir ortaklaşma ve dayanışmanın ördüğü çalışmalardan söz ediyoruz. Çünkü burada özellikle bizim bir yandan kendi mesleğimizi sürdürürken bir yandan da bu olağandışı durumların görünür kılınması, başa çıkma konusunda hangi adımların atılması gerektiği ve zaman zaman da yaşanan sorunları giderecek birtakım çabaların içine giriyoruz. Dolayısıyla ciddi anlamda emek yoğun bir faaliyetten söz ediyoruz. Gönüllü bir faaliyetten söz ediyoruz ve hepinizin

bildiği gibi ilk günden başlayarak bu son olağandışı durumda da deprem bölgesinde olma, gözlem yapma, bu gözlemleri hem kamu otoritesiyle hem de toplumla paylaşma konusunda bir çaba içinde olduk, ikinci ay da dahil olmak üzere gözlemleri yayımladık. Birinci ay raporumuzu Mart başında 6-28 Şubat dönemini kapsayacak şekilde, ikinci ay raporumuzu da Nisan başında yayımlamış olduk. Ama şunu özellikle ifade etmek isterim. Türk Tabipleri Birliği'nin bu çalışmaları, özellikle 1991 yılındaki Körfez savaşıyla birlikte başlamıştı ve bizim ülkemize göç etmek zorunda kalan, yerinden edilmiş insanların yaşayacakları sağlık sorunları üzerine yoğunlaşan bir çalışmayla, özellikle İzmir'deki meslektaşlarımız, İzmir'den Tabip Odası'nda ki meslektaşlarımız çalışmaları başlatmışlardı. Ardından yine İzmir'de olağandışı durumlarda sağlık hizmetlerinin organizasyonu eğitimi düzenlenmişti. Burada özellikle halk sağlığı uzmanlarının çok büyük emeği olduğunu ifade etmek gerekiyor, ki meslek örgütümüzün en önemli alanlarından birisi halk sağlığı ve Türk Tabipleri Birliği'nin 6023 sayılı yasayla oluşturulmuş olan meslek örgütümüzün görevlerinden biri de halk sağlığını korumak. Bu, zaman zaman kamu otoritesinin pek hazzetmediği ve dolayısıyla farklı biçimlerde, özellikle sizlerin alanına giren birtakım sorunlar yaşamamıza da yol açan boyutta. Örneğin “savaş bir halk sağlığı sorunudur” dediği için Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi üyelerinin tamamının bir sabaha karşı gözaltına alınması vuku bulmuştu geçtiğimiz dönemlerde. Tabii 1993 yılında olağandışı durumlarda sağlık hizmetleri çalışma grubu sonra bir kola evrildi ve doksanlı yıllarda hem eğitimlerle hem de o dönemlerde meydana gelen birtakım felaketlerle ve bu felaketlerin insan eliyle zarar verecek boyuta ulaşmaması adına çalışmalar yürütüldü.

Sevgili Turgut Tarhanlı'nın ifade ettiği gibi, 1999 depremi de bizim için bu alandaki çalışmaların güçlendirildiği ve çok şey öğrendiğimiz, bir yandan da yaraları sarmaya gayret ettiğimiz bir süreç olmuştu. 1999 depremiyle, yani 24 yıl sonra nasıl bir değişim olduğunu ifade etmek gerekirse, 2023 depremleri arasında nasıl bir fark vardı denirse 1999 depreminde bu çalışmaları yürütürken en azından kamu otoritesiyle de ortaklaşabilme ve alanımızda emeğin görünür olması, bu emeğin saygı görmesiyle yürüyen bir çalışmayı sürdürebiliştik 24 yıl önce. Oysa üzerinden 24 yıl geçmişken ne yazık ki bu ilişkiyi kuramadığımız boyutta bir süreçle karşı karşıya kaldık. Tabii ki biz bunlardan herhangi bir şekilde vazgeçmiş değiliz. Dolayısıyla o çalışmalarımızı hiç aksatmadan sürdürdük. Depremi ilk gününden itibaren merkez konseyinden arkadaşlarımız, Tabip Odalarımızdan arkadaşlarımız hızla deprem bölgesine gitti. Koordinasyon merkezlerimiz, deprem kriz merkezimiz ve birimlerimiz oluşturuldu. Bir lojistik merkezi oluşturuldu. Gördüğümüz gibi deprem bölgesinin tamamını kapsayan bir çalışma yürütüldü. Ne yazık ki, deprem bölgesindeki dört tabip odamızın binaları da yıkılmıştı ve yerleri kalmamıştı, kayıtları, tüm belgeleri enkaz altında kalmıştı. Malatya, Kahramanmaraş, Hatay ve Adıyaman Tabip Odaları yoktu artık o depremlerle birlikte. Tabii ki meslektaşlarımızın evleri, barınma olanakları da elinden alınmış bir durumdaydı. Bunu oluşturacak bir çalışmayı hızla kotarmaya çalıştık ve konteynırlar da olsa artık dört ilimizde de tabip odalarımızın bir yeri var. Ve kayıtlar, belgeler özellikle oluşturulmaya çalışıldı.

Bu süreçte biz bir işbölümü yaptık ilk günlerde. İlk günlerde flip chartlar üzerinde çalışarak bunları yürüttük. Türk Tabipleri Birliği'nin üç büyük Tabip Odası en fazla üyesi olan ve dolayısıyla gönüllü ağımızı en güçlü kılabilecek üç büyük tabip odası; İstanbul, Ankara ve İzmir Tabip Odaları illeri paylaşarak bu çalışmalarını onlarla koordine şekilde yürütmeye gayret etti. Tabii ki Adana Tabip Odası çok önemli bir lojistik merkez olarak sorumluluk üstlendi bu dönemde ve bütün malzemelerin özellikle bölgeye dağıtımını gönüllü olarak bölgede görev yapacak olan meslektaşlarımızın diğer illerden geldiğinde deprem bölgesindeki illere ulaştırılması gibi pek çok sorumluluğu da üstlendiler. Bu deprem bölgesindeki koordinasyon birimlerindeki birtakım gereksinimlerin karşılanması burada çamaşır yıkamadan, bazen çamaşır sağlanması kadar her türlü ihtiyacı gideren, aynı zamanda barınmayı da sağlayan bir merkezdi Adana Tabip Odamız. Dolayısıyla ortaklaşma bu kadar geniş bir çabayla yürütüldü.

Biz 4 Mart'ta birinci ay raporumuzu yayımladığımızda tüm deprem bölgesindeki sağlık hizmetlerinin durumunu, insanların gereksinimlerini de ortaya koyan bir değerlendirmeyi sunabildik ve toplumla da paylaşabildik. Tabii bütün bu faaliyetler aynı zamanda da ciddi bir toplumsal desteği, sadece toplumsal desteği değil, uluslararası desteği de çağırış oldu yanımıza ve biz bu olağandışı durumda yaşanan acıyı yalnız Türkiye'de değil, dünyada ortaklaşırabildik ve bu acının ortaklaştırılması aslında o acının onarılmasına da çok ciddi katkılar sundu. Elbette çok büyük bir acıyı bu kadar hızlı onarabilmek hiç kolay değil. Bu belki yıllarca sürececek bir acılar bütünü ama en azından bu ortaklaşmayla birlikte biraz olsun hafifletebiliriz. Bu anlamda Özdemir Asaf'ın "yalnızlığın paylaşıldığında yalnızlık olmayacağı" sözü, paylaşıldığında acıların da azalacağını bize bir kez daha hatırlatabilir. O yüzden biz hiç kimsenin yalnız yürümeyeceğini de burada ifade etmek isteriz. Sağlık Bakanlığı ile pek çok yazışma, ulaşabildiğimiz yetkililerle görüşmeler yaptık, kurumsal ilişkiler kurmaya çalıştık. Özellikle sağlık kurumlarının zarar görmüş olması çok ciddi bir sorundu.

Koruyucu sağlık hizmetlerine erişimle ilgili sorunları biz pandemide yaşamıştık, deprem ile daha da belirginleşti. Çünkü özelleştirilmiş bir birinci basamak sağlık hizmeti, yani aile hekimliği sistemi, bölge tabanlı, nüfus tabanlı olmaması, pandemide koruma olanaklarını sınırlamıştı. Ekip çalışmasını olanaksız hale getirmişti. Kamusal bir hizmetin sunulmamasının yarattığı sorunları depremle bir kez daha gördük. Örneğin yalnızca Adıyaman için 213 aile sağlığı merkezinin sadece yirmisi ayakta kalmıştı. 10 aile sağlığı merkezinden dokuzu enkaz altında kalmıştı. Sağlık hizmetlerinin de enkaz altında kaldığını söylemem yanlış olmayacaktır. Hastanelerin önemli bir kısmı ağır veya orta hasarlı iken depremzede ve barınma olanakları ortadan kalkmış sağlık emekçilerinin bu ortamlarda sağlık hizmeti üretmesi beklendiği günlerde hızla yaptığımız çağrıya yanıt veren üç binin üzerinde meslektaşımızla gönüllü sağlık hizmetlerinin sunulması ve kamu otoritesini uyarak uygun ortam sağlanması için çaba sarf ettik. Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası bir emek örgütü olarak birlikte çalıştığımız emek örgütüydü ve hâlâ da iki buçuk aya yaklaşan zamanda birlikte çalışıyoruz.

Tabii ki acılarımızı hissedene, onu paylaşan bir yerden de anmalarımızla her türlü çalışmamızda bir aradaydık. Tüm sağlık kurumlarını dolaşarak hem gereksinimlerini öğrenme, bu gereksinimleri karşılama, yaşadıkları sorunları paylaşma noktasında çabalar gösterdik. Tabii ki sanatı da yardıma çağırdık çünkü acıları paylaşma ve ortaklaşmanın en önemli araçlarından biri elbette sanatın gücüydü. Koruyucu sağlık hizmetleri ve tedavi edici sağlık hizmetlerindeki aksamalar için pek çok uyarıda bulunduk. Eğitim alan genç meslektaşlarımızın sorunları vardı. Mezuniyet öncesi eğitim sorunları vardı, bunları gidermeye yönelik Sağlık Bakanlığı'yla, ilgili bakanlıklarla iletişim içinde olmaya gayret ettik. Şu anda enkaz kaldırma çalışmaları uygun-suz ve bilim dışı yöntemlerle yapılıyor. Enkaz kaldırma çalışmalarında özellikle ortaya çıkan tozlar, kimyasallar insanların sağlığına zarar veriyor. Bu konuda yine uyarılar ve girişimlerde bulunuyoruz. Enkazdan çıkan molozların döküldüğü alanlar, yaşam alanları. Tüm canlıların yaşamını tehdit eden bir noktaya ulaşıyor. Bunun için hukuki mücadele de veriyoruz. Sizlerle de ortaklaşarak hukukçuların da desteğiyle bilimsel boyutta uyarılarımızı tekrarlıyoruz ve bu çabaları da birlikte sürdürüyoruz.

Bültenler ile toplumu aydınlatma çalışmalarını yürütüyoruz. Sağlık sorunlarına ilişkin alınması gereken önlemleri broşürler, afişlerle iletip alanda gönüllü meslektaşlarımız da tüm birimlerde düzenli olarak köylere kadar tüm gezici ekiplerimizle beraber ziyaretlerle koruyucu sağlık hizmetleri, aşılama çalışmaları, cinsel sağlığı koruyacak ve geliştirecek yöntem ve araçları iletiyor. Kamunun sorumluluğu olan malzemelerin sağlanması gibi birtakım çalışmaları da doğrudan üstlenmek zorunda kalıyoruz. En son ikinci ay raporumuzda özellikle barınma koşullarına ilişkin bir değerlendirmeyi yaptık ve sizlerin çok iyi bildiği bir biçimde güvenli bir yerde, barış içinde onurlu bir yaşam sağlamak adına barınmanın sadece dört duvar ve bir çatısı olan yerler değil ama gerçekten onurlu bir yaşamı olanaklı kılacak koşullarda olması gerektiğini ifade ettik.

Depremlerin ardından insan eliyle olan bir felakete tanıklık ettik. Güvenli binalarda, güvenli yerlere inşa edilmiş binalarda biz bu kadar canımızı yitirmeyebilirdik ve tabii ki doğru bir barınma olanağı sağlandığında konteynirler ve meslektaşlarımız, çalışma arkadaşlarımız sellere kapılıp gitmezdi, boğulup ölmezdi. O nedenle bunların görünür kılınması gerçekten çok önemli. Tabii kamu otoritesinin bilgiyi paylaşma konusundaki hasis tutumundan sevgili Turgut Tarhanlı da söz etti. Tamamını dile getirmek konusunda oldukça hasis davransalar da kamu otoritesinin paylaştığı rakamlar birbirine eklendiğinde barınma olanağından yoksun kalanlar dört milyona ulaşıyor. Diğer illere göçler, göç edilen yerlerdeki barınma koşulları konusunda yeterli bilgiye sahip olmamız ve geçici yerleşim bölgelerinin buralarda da oluşturulmuş olması düşünüldüğünde, altı milyon insanın barınma sorunu yaşadığını söyleyebilmek mümkün. Tabii ki insanlar uygun kurulmayan geçici yerleşim alanlarında sadece sellere değil, yangınlara da maruz kalıyor. Özellikle koruyucu sağlık hizmetleri açısından kadınların, çocukların, kırılğan tüm toplulukların daha uygun koşullarda barınmasını sağlayacak olanakları

yaratma ve neler yapılması gerektiği konusunda uyarılarımızı sürdürüyoruz. Örneğin Saman-
dağ'da hem gönüllü meslektaşlarımızın hem de orada depremzede olan meslektaşlarımızın
barınma sorunu yaşadığını, hastanede kalmak zorunda kaldıklarını ve hastanenin boşaltılma-
ya çalışıldığını, o nedenle çok ciddi sorunlarla baş etmeye gayret ettiklerini biliyoruz. Bugün
itibariyle de bir açıklamayı paylaşacaklar. Yine ortaklaştırmaya çalışacaklar.

Biz hep söyledik, söylemiştik; erişilebilir, nitelikli bütüncül bir sağlık hizmeti, afet ve
olağandışı durumlarla baş edebilme, kamusal bir görev ve kamu otoritesinin bunu yerine getir-
memesi bir suç niteliğindedir. O yüzden bizim ortaklaştırdığımız, hukukçu dostlarımızla da bunu
ortaklaştırdığımız, bu suçun görünür kılınması ve hesap verilebilirlik ilkesinin de bu noktada
bizim acılarımızın onarılması sürecine katkısı olacağını, çünkü adaletin iyileştirici özelliğini de
unutmamak gerektiğini ifade ediyoruz.

Birinci basamağın, koruyucu sağlık hizmetlerinin nüfus ve bölge tabanlı olması, farklı
disiplinlerden sağlık çalışanlarının olduğu bir ekip çalışmasıyla yürütülmesini sadece fiziksel
iyilik halimizin değil, ruhsal iyilik halimizin, sosyal iyilik halimizin ve elbette siyasal iyilik
halimizin de gözetildiği bir koruyucu mekanizmanın oluşturulması gerektiğini bir kez daha
hatırlatmak isteriz. Pandemi bize bu hakikati gösterdi, şimdi de ne yazık ki, yine bir başka ola-
ğandışı durumla; depremlerle bunları yaşadık. Bu çalışmalarını yürütürken, toplumsal katılımın
ne kadar önemli olduğunu, dolayısıyla toplumla ortaklaştırılmadan çözümün olamayacağını
bir kez daha anımsamakta yarar var sanırım. Özellikle geçici yerleşim alanları oluşturulurken
dahi toplumun katılımının olmadığı koşullarda doğru adımlar atılabileceği olanağı yok. Örne-
ğin geçici yerleşim alanlarının yakınında molozların dökülmesinde hem bir rant alanı oluşturu-
lması hem de insanların, canlıların hiçbir şekilde gözetilmemesi ciddi eksiklikler olduğunu
gösteriyor. Evet kapısı fermuardan, duvarları kumaştan fırtınayla uçan, yağmurda sel basan
barınma değil sağlıklı konutlar, barınma alanları, bunların yerleşimleri de dahil olmak üzere
hepimizin söz sahibi olduğu ortamlar yaratmamız gerekiyor. O yüzden biz bütün emek veren
dostlarımıza teşekkür ediyoruz. 14 Mart'ta tüm Tabip Odalarımızla birlikte tam da depremin
olduğu saatte duran Saat Kulesi'nin altında Adıyaman'da yitirdiğimiz meslektaşlarımızı, çalış-
ma arkadaşlarımızı ve tüm canlarımızı andık, acıyı ortaklaştırmak adına bir arada durmaya
gayret ettik. O yüzden bu acıyı ortaklaştırma ve tartışma konusunda sizlerin bu programı
hazırlamış olmasına da bir kez daha teşekkür etmek istiyorum.

Turgut Tarhanlı: Sevgili Şebnem Korur Fincancı'ya çok teşekkür ediyorum. Türkiye'nin
çok önemli bir toplumsal ve mesleki örgütü olan TTB'nin, mesleki sorumluluğun sadece bir
teknik hizmet olmanın ötesinde sosyal, siyasal bir sorumluluk bilinci içinde de yerine getiri-
lmesine ilişkin bu ayrıntılar, özellikle doğal afet bakımından çok önemliydi. Sayın Cansu
Muratoğlu'nun, özellikle Şebnem Korur Fincancı'nın da saha gözlemleriyle ayrıntılı olarak
vurgulamaya çalıştığı acı kavramına odaklanan bir konuya dair konuşması için sözü kendisine
bırakıyorum.

Cansu Muratoğlu: Öncelikle sizin de Şebnem Hocamın da söylediği gibi, aslında burada bulunma amacımız ortaklaşma ve dayanışma meselesi. Ben de bunun bir parçası olabildiğim için çok teşekkür ediyorum. Ama aynı zamanda bir süredir belki pek çoğumuz gibi mesafeler meselesini de düşünüyorum. Yani acıya bakma meselesinde bir ortaklaşma, dayanışma, ama aynı zamanda mesafelerin varlığı meselesi, aslında birkaç aydır kafamı kurcalayan bir mesele, biraz buna değinmek istiyorum: Mesafenin varlığını reddetmeden bir ortaklaşma ve dayanışmayı nasıl düşünebiliriz? Şimdi mesafe derken aslında belki de biraz kişisel bir giriş yapacağım. Bunun sebeplerinden biri kişisel olanın toplumsal ve siyasal olandan çok ayrılmayacağını düşünmem. İkinci ve belki bu konuşma açısından daha önemli sebebi ise şu: İster istemez değinmek istediğim konu tam da buradan, yani kişisel olandan başlıyor ve kişisel ve toplumsal olan arasındaki sınırları giderek belirsizleştiriyor.

Başkalarının acılarına bakma meselesinden bahsediyorum. Neden bundan bahsediyorum? Çünkü ben İstanbul’da yaşıyorum, 6 Şubat depremlerini yerinde yaşamadım. Deprem bölgelerine ne yazık ki gidemedim. Orada birinci dereceden bir yakınım olmadı. O halde, ben ne yapıyorum, aslında belki bir kısmımız gibi yaklaşık iki aydır fotoğraflar ve görüntüler üzerinden başkalarının acılarına bakıyorum. Bir ortaklaşma ve dayanışma yaratabilmek için bunun üzerine, ama aynı zamanda birtakım sorunlar da var. Tahmin edeceğimiz gibi, yani hepimizin bildiği gibi, aslında bu deprem bazı fotoğrafları, bazı görüntüleri hafızalarımıza kazıdı. Yine belki birçoğumuzun bildiği gibi depremden birkaç gün sonra bir gazete “fotoğrafların dili yoktur, konuşamazlar ama istedik ki bu kez sesleri duyulsun, o yüzden sözü işin üstatlarına bıraktık” diyerek depreme dair en çarpıcı olduğu söylenen kareleri ünlü edebiyatçılara yorumlattı.¹ Dolayısıyla fotoğrafların altına yazılan kurmaca yazılarla fotoğrafları söze döktüklerini söylediler. Bu durum pek çok insanı çeşitli sebeplerle huzursuz etti. Sonra da zaten belki takip edebileceğiniz gibi çeşitli özürler de dinlendi.

Şimdi bu durumda ben de aslında birçoğumuz gibi kendi kendime fotoğraflar gerçekten konuşamazlar mı sorusunu sordum ve yine aslında birçoğumuz gibi Susan Sontag’ın *Başkalarının Acısına Bakmak* isimli kitabını hatırladım. Susan Sontag’ın bu kitabını aslında –yaklaşık 10 yıl olmuş–ilk defa yüksek lisans öğrenciliğimde Turgut Hocamızın dersinde öğrenip okumuştum, üzerinden 10 yıla yakın bir süre geçmiş. Depremden sonra, şimdi yıllar sonra tekrar yeni bir gözle bakmaya çalışarak okudum bu kitabı.

Belki de en başta şunu kabul etmek gerekiyor: Aslında gazetenin yapmaya çalıştığı iş oldukça zor bir işti. Çünkü gerçekten acıyı söze dökmek dünyadaki en zor işlerden biridir. İnsanın aklına hemen Adorno’nun ünlü “Auschwitz’den sonra şiir yazılamaz” sözü geliyor, biliyorsunuz. Gerçekten, bu kadar büyük acılar karşısında insan, sözcüklerin tükendiğini hissediyor. Sözcükler, acıyı anlatamaz hale gelebiliyorlar. Çünkü acıyı anlatmak kolay değil. Acıyı sığağı sığağına anlatmaya çalışmak kolay değil. Başkasının acısını sığağı sığağına anlatmaya çalışmak ise aslında hiç kolay değil. Çünkü insan böyle durumlarda belki de sadece acıya bakmak ister. Daha doğrusu, acıya bakmaktan başka bir şey yapamaz hale gelir. Ben mesela,

kendimi çok uzun süre böyle hissettim. Ama böyle durumlarda Sontag'ın bize hatırlattığı gibi, belki gazetede söylenenin aksine görüntüler bazen kelimelerden daha fazla konuşabiliyor ve belki gerçekten de görüntülerin ya da fotoğrafların sesleri olabiliyor. O zaman şunu sorabiliriz: Peki bu görüntüler bize ne söylüyor ya da ne hissettiriyor?

Şimdi muhtemelen pek çoğumuz enkazın altında kızının elini tutmayı bırakmayan babanın görüntüsü gibi görüntülere, bu kadar yoğun acılara baktığımızda, en azından evinde oturabilen, oturma odasından bunları gören insanlar olarak kendimizi adeta travmatize olmuş ya da büyük bir şokun içindeymiş gibi hissedebiliriz. Sözcükler tükenmiş gibi hissedebiliriz. Ve bazen buna yoğun ya da belli belirsiz bir utanç duygusu da eşlik edebilir. Ben mesela, kendi adıma böyle bir duyguyu hissettim. Çünkü bu acıları ben yaşamadım. Yaşamadığım bir acıya belirli bir mesafeden, kendi oturma odamın nispeten ayrıcalıklı konumundan dahil oldum. Ayrıca, o uzaktaki acıya bakmaya iznim olup olmadığını da bilmiyorum. Bakılanın bundan haberi var mı? İzni var mı? İleride bu görüntülerin karşısına çıkmasını isteyecek mi? Bilmiyorum. Ama yine de bakmaktan kendimi geri alamıyorum. Burada insan adeta birilerini “dikizlemiş” gibi hissediyor ve aklıma Susan Sontag'ın kelimeleri geliyor: Gerçek acıyı yaşayan dışında hepimiz, “kendimize yüklediğimiz anlam ne olursa olsun birer dikizciyiz” diyor Sontag (2004, s. 41) ve acılara belirli bir mesafeden bakmayı bir anlamda birilerini dikizlemeye benzetiyor. Çünkü burada izin yoktur. Aynı zamanda izin olsa bile belirli bir mesafe vardır ve bu mesafe kimi zaman oldukça rahatsız edicidir. Ve yine bilindiği gibi, acılar görüntüler aracılığıyla istismar edilebilirler ya da meta gibi pazarlanabilirler, buna sıklıkla rastlıyoruz. Bunların hepsi aslında bir anlamda bize, bakan ile bakılan arasındaki mesafeyi aşmanın zorluğunu ya da bakan gözlerin acıyı anlamadaki yetersizliğini gösteriyor. Tam da bu noktada, Sontag kitabında Goya'nın “Savaşın Felaketleri” isimli ünlü resimlerine gönderme yapar. İlk kez 1863 yılında sergilenen ve savaşın ya da yıkımın yıkıcılığını göstermeye çalışan “Savaşın Felaketleri” isimli resimlerle Goya savaşın dehşetini ve acılarını anlatmak ister, ama resimlerden birinin başlığına Sontag'ın aktardığı gibi şöyle yazar: “buna bakılamaz.” (Sontag 2004, s. 44). Yani sanki şunu söylemek istiyor bize Goya: Bakabilirsin, ama bakmakla anlamak ya da hissetmek ve özdeşleşmek arasındaki mesafeyi asla aşamazsın. Bunu günümüz dünyasında savaşlar ya da savaş kadar büyük bir yıkıma ve acıya yol açan depremde yaşadık. Şimdi bu yıkım ve acının oturma odalarında seyredilip dinlenen görüntü ve seslere dönüştüğünü görüyoruz.

Gerçekten, yıkımı ve tarif edilemez acıları oturduğumuz yerden seyredebiliyoruz ve savaş ya da büyük yıkımların kurbanları ya da mağdurlarıyla ilgili fotoğrafların tekrar tekrar çoğaltıldıklarını, çoğaltıldığı ölçüde de acıları basitleştirme ya da olağanlaştırma gibi bir tehlikeyle karşılaştıklarımızı iyi biliyoruz. Bu büyük acıları, büyük yıkım görüntülerini sürekli üst üste yığmak, bir yerden sonra onların olağan ya da normal kabul edilmelerine yol açabiliyor. Çünkü her şeyin hızla tüketildiği günümüz dünyasında acının görüntüleri bize aktarılıyor, hızlıca tüketiliyor ve bir süre sonra da gözlerden uzaklaşmaya başlıyor. Evet, büyük yıkımlar ve acılar söz konusu olduğunda görüntüler sözlerden daha etkileyici olabilir, ama yine de bu

etkiler dışarıdan bakan gözlerin büyük bir bölümü için bir yerden sonra gelip geçici olabilir. Ayrıca şöyle de bir şey var, başkalarının acılarına bakılan bu kısa süreler içinde dahi bakan ile bakılan arasında her zaman açıkça görünür olmayan hiyerarşilerin ortaya çıkması da az rastladığımız bir şey değil. Belki de bu fotoğrafların bir yazı dizisi haline getirilmesinden doğan huzursuzluğun sebeplerinden biri de buydu. Çünkü belirli bir mesafeden bakmak, bir de buna bakılan adına konuşmak eklendiğinde, eşitsiz ya da bir tarafın daha ayrıcalıklı olduğu bir ilişki doğurma potansiyeline sahip olabilir. Çünkü konuşmak, başkası adına konuşmak, niteliği gereği aslında her zaman kendi içinde hiyerarşik bir ilişkiye dönüşme potansiyelini taşıyabilir, zira konuşmayan ya da içinde bulunduğu durum gereği konuşmayan bir başkası adına söz alınır ve ne kadar anlamak veya yanında olmak istesiniz de o başkasının acısıdır. Niyetiniz ne olursa olsun, aslında o değil, siz konuşursunuz ama konuşmak zordur, başkalarının acısı hakkında bir şeyler söyleyebilmek oldukça zordur. Belki de tam olarak bu yüzden, başkalarının acılarına bakmanın bir anlamda rahatlatıcı bir etkisi de olabilir üstümüzde. Çünkü evet, yalnızca oturduğumuz yerden durup bakıyoruz. Fotoğraftaki kişi kimdi? Bakılmak istiyor muydu? İlerde bu anını yeniden görmek isteyecek miydi? Hatırlamak isteyecek miydi? Bilmiyoruz. Ayrıca belki de sadece oturduğumuz yerden başkasının acısına bakarak ona bütün ilgimizi gösterdiğimizi, elimizden geleni yaptığımızı düşünüyoruz.

392

Fakat aslında Sontag aynı zamanda bize bir şey daha hatırlatıyor: Bakmak aynı zamanda bizi bir tanık haline getirir. 6 Şubat depremlerine bakmak sadece “doğal” bir afete bakmak demek değil, aslında önlenemez, zamanında alınması gereken önlemlerle zaten önlenmiş olması gereken bir olaya bakmaktır. O yüzden, Sontag’ın söylediği gibi, fotoğraflar aynı zamanda hayatları emniyette olanların görmezlikten gelmeyi tercih edebilecekleri konuları gerçek kılmanın da bir vasıtasıdır. Yıkım deneyimini yaşamayanları gerçekle yüzleştirmek için de kullanılır görüntüler. Evet, bir mesafe vardır, mesafenin potansiyel bir hiyerarşisi de olabilir, ama bakmak aynı zamanda bir yükümlülük haline gelir ve bir şeyler yapma, sadece seyirci kalmama yükümlüğü doğurabilir.

Ve aynı zamanda acılara bakmak bazen mesafeleri azaltabilir ya da bazen tam da bakan ile bakılan arasındaki mesafe oldukça az olduğu için acılara bakılabilir. Sontag’ın kitabında Saraybosnalı bir kadının alıntısına yer verilir, ben de burada aktarmak isterim. Şöyle diyor Saraybosnalı kadın: “Ekim 1991’de Sırp Hırvatistan’ı işgal ettiğinde ben burada, barış içinde yaşayan Saraybosna’daki bu güzel dairemde oturuyordum. Televizyonda akşam haberlerinde, bizden 300 km uzaklıktaki Vukovar’ın harabeye çevrilmesiyle ilgili yayınları izlediğimizde, kendi kendime ‘ah, ne kadar korkunç’ demiş ve hemen kanalı değiştirmiştım. Bu durumda Fransa’da, İtalya’da ya da Almanya’da yaşayan biri de burada her gün işlenen cinayetleri akşam haberlerinde izlese ve ‘ah, ne kadar korkunç!’ diye tepki gösterip hemen başka bir programı izlemeye geçse ben ona nasıl kızabilirim? Bu çok normal bir tepki. Çok insanca.” (Sontag 2004, s. 99-100).

Sontag bu alıntıyı neden yapıyor? Saraybosnalı kadına bir anlamda hak veriyor. Evet, insanlar kendilerini güvende hissettiklerinde başkalarının acılarına karşı kayıtsızlaşabilirler.

Acı, bir görüntü bombardımanı haline geldiğinde ya da metalaştığında ona karşı kayıtsız kalabiliriz, bu insani bir şeydir. Ama Saraybosnalı kadın özelinde Sontag aslında başka bir unsura daha işaret ediyor: Saraybosnalı kadının savaşın görüntüleriyle özdeşlik kurmakta zorlanması aynı zamanda onun korkusunun ve umutsuzluğunun da bir ifadesidir. Çünkü kadın, İtalya'daki ya da Almanya'dakilerin aksine bu savaşın bir parçasıdır. Şimdi böyle baktığımızda, Türkiye'de yaşayan insanlar olarak tutulduğumuz görüntü bombardımanlarına verdiğimiz tepkilerin Saraybosnalı kadının tepkilerine benzeyeceğini düşünüyorum. Yani evet, ben 6 Şubat'ta İstanbul'daydım, evimdeydim. Evet, o fotoğraftaki babanın yaşadığı acıyı yaşamadım. Ne kadar anlamak istesem de ben ona hâlâ belirli bir mesafeden bakıyorum ve bu mesafeyi asla tam olarak kapayamam. Çünkü orada değildim, buradaydım. Ama ben de evimin duvarlarına bakıyorum. Sevdiklerime bakıyorum ve onları daha ne kadar görüp göremeyeceğimi bilmiyorum. Geçtiğim her sokakta binalara bakıyorum, ne kadar güvenli olduklarını kafamda tahlil etmek için ve sonuçta, bu aslında tamamen kapanmayacak mesafeyi oldukça yakınlaştıracak bir biçimde, kendimi son derece güvensiz hissediyorum. Benim de o görüntülerin bir parçası olmamı engelleyen şey bir zaman ya da yalnızca bir şans meselesi.

Bu düşüncelerden sonra, Sontag'ın kitabı gibi aslında daha önce okumuş olduğum başka bir kitaba yeniden döndüm. Şimdi kısaca sizinle paylaşmak ve Judith Butler ile Athena Athanasiou'nun diyalog formunda yazdıkları *Mülksüzleştirme: Siyasaldaki Performatif* adlı kitaba, içinde bulunduğumuz hale ışık tuttuklarını düşündüğüm için değinmek istiyorum. Butler'ın *Şiddetsizliğin Gücü: Etik-Politik Bir Düşüm* adlı kitabında da tartışılan bir temadır bu. Bahsetmeye çalıştığım şey şu: *Mülksüzleştirme* kitabında yazarlar kendi kendine yeterli, bir başkasına asla ihtiyaç duymayan birey düşüncesini sorunsallaştırırlar, bu, eleştirel hak kuramlarında da yapılan bir şeydir. Eleştirel hak kuramları bize uzun zamandır insanın kendi kendine sahip ya da hâkim olduğu iddiasının bir kurgu olduğunu söyler. Bizim kişiliğimiz bir mülk değildir, insan da başkasına ihtiyaç duymayan bir varlık değildir. Bu en iyi ihtimalle bir temenni olabilir, ama olgusal gerçeklik bize aksini gösterir. Hepimiz gerçekte bir bağımlılık durumuna doğar ve bağımlılık durumu içinde yaşarız. Butler'ın belirttiği gibi, beslenmek için, nefes alabilmek için, yaşayabilmek için doğumumuzdan ölümümüze kadar bizi destekleyen bir dünyaya ihtiyaç duyarız. Dolayısıyla, Butler'ın işaret ettiği gibi, toplumsallık aslında karşılıklı bağımlılık demektir. Hepimiz, her insan bağımlıdır; bağımlı olma ilişkileri içinde oluşur ve bu bağımlılık yalnızca insanlara ait olan bir şey değildir. İnsan sadece insanlara değil, insan dışı varlıklara da bağımlıdır. Şimdi bu aslında neyi gösteriyor? Biz, yaşayan toplumsal varlıklar olarak, toplumsal ilişkilerimiz ve karşılıklı bağımlılıklarımızla var oluyoruz ve bu aslında eşitliğin de toplumsal ilişkilerin bir niteliği olduğunu gösteriyor. Evet, hepimiz bu anlamda eşitiz, çünkü hepimiz aslında toplumsal anlamda birbirimize bağlı varlıklarız. Ancak bu bağımlılık aynı zamanda hepimizin yaralanabilir varlıklar olduğumuzu gösterir. Butler'a göre, yaralanabilirlik karşılıklı bağımlı yaşamlarımızın bir özelliğidir. Aslında hepimiz, yaşamlarımızı mümkün kılan çevresel ve toplumsal yapılar itibarıyla, bağımlı olduğumuz toplumsal yapılar karşısında yaralanabilir bir durumdayız. Ve Butler'ın yine hatırlattığı gibi, yapı yetersiz kaldığında

kırılganlığa ve güvencesizliğe maruz kalıyoruz. Yani zaten yaralanabilir varlıklarız insan olarak, ama toplumsal kurumlar gereğini yapmadıklarında terk edilme, mülksüzleşme, korunmasız kalma anlamlarında daha da yaralanabilir hale geliyoruz. Karşılıklı bağımlılıklarımız hayatımızı mümkün kılıyor, ama aynı zamanda tam da bu yüzden, yani yaralanabilir olduğumuz için sömürüye ve şiddete de yol açabiliyor. O yüzden, Butler şöyle diyecek: “Bağımlı olunacak, dayanılacak hiçbir şey olmadığında, toplumsal yapılar çöktüğünde veya çekildiğinde, yaşamın kendisi de sendeler ve çöker: Hayat güvencesizleşir.” (Butler 2021, s. 55) Evet, bir anlamda birbirimize ve dünyamıza derinden bağlı olmamız ölçüsünde hayat zaten güvencesizdir. Ama buradaki sorun, aslında birilerinin bu güvencesizleşmeyi çok daha haksız ve eşitsiz biçimlerde deneyimlemeleridir. Butler’ın da işaret ettiği gibi ırkçılık, yabancı düşmanlığı, homofobi, transfobi, kadın düşmanlığı, türcülük ya da yoksulluğun görmezden gelinmesi gibi sebeplerle bu dünyada yaşamlar eşit olarak değer görmezler. (Butler 2021, s. 36) Yani problem aslında yaralanabilirliğin eşitsiz bir biçimde dağıtılmasıdır.

Ne oluyor? Güvencesizlik, savunmasızlık ya da yoksulluk yüzünden barınma alanlarını güvenli hale getiremeyen milyonlarca insan ortaya çıkıyor. Evet, ortak bir yaralanabilirlik hali var, ama bazıları bunu çok daha eşitsiz biçimlerde tecrübe ediyorlar. O yüzden, Butler şunu söylüyor: Eşit bir biçimde paylaşılan varoluşsal bir koşul olarak yaralanabilirlik ile yaratılan bir eşitsizlik ve mahrum bırakılmanın sonucu olan yaralanabilirlik arasında ciddi bir fark vardır. Deprem de ne kadar doğal afet denilse de etkileri açısından aslında bu ikinciye girer ve tam da bu yüzden Butler şunu söyler: Eşitlik, her bir soyut kişiye aynı değeri bahşeden bir hesaptan çok, toplumsal bir karşılıklı bağımlılık meselesidir. Tam da bu noktada meseleye böyle bakmanın, yani ortak bir yaralanabilmenin eşitsiz paylaşımları üzerine düşünmenin, aynı zamanda acıya bakmak meselesinde bakan ile bakılan arasında daha eşit bir ilişki kurmamızı da sağlayabileceğini düşünüyorum. Evet, başkasının acısına bakmak ya da daha ileri giderek başkaları adına konuşmaya çalışmak her zaman bir mesafe içerir. Ama aynı zamanda görmek, konuşmak, ortak haklarımızı savunmak ve dayanışmak isteyenler açısından bizim de yaralanabilir varlıklar olduğumuzu gösterir. Hepimiz yaralandık, yaralanıyoruz, ama kimilerimiz ne yazık ki yaratılan eşitsizlikler yüzünden diğerlerinden daha fazla yaralanıyor. Butler tam da bu yüzden, yaralanabilir gruplar söylemini kullanmak, yani belirli grupları yaralanabilirlik üzerinden tanımlamak yerine, ortak bir yaralanabilirlik halinin eşitsiz dağılımlarını sorunsallaştırmak gerektiğini söylüyor.

Sontag ile başladım, süremi aşmadan Sontag ile bitireyim. Sontag şöyle diyor: “Herkesin bildiği fotoğraflar, artık bir toplumun hakkında düşünmeyi seçtiği ya da düşünmeyi seçtiğini ilan ettiği şeylerin bütünlüyci bir parçasıdır. Toplum bu fikirleri ‘hafıza’ olarak adlandırır [...]” (Sontag 2004, s. 86) Daha doğrusu, bütün hafızalar bireysel olduğu için, Sontag’a göre bunu kolektif eğitim olarak adlandırmak daha doğru olur. Kolektif eğitim ise şunu göstermeye çalışır: “bu nokta önemlidir ve bu, zihnimizin deposunda kilitli görüntülerle birlikte, olayların nasıl meydana geldiğinin öyküsüdür.” (Sontag 2004, s. 86) Dolayısıyla, önemli olan bu öyküyü nasıl ele alacağımızdır. Kesintisiz görüntü bombardımanlarına rağmen, evet, fotoğraflar

zihnimizde derin bir iz bırakma gücüne sahiptirler. Hatırlanmaya hazır fotoğraflar biriktiririz. Peki, onlarla ne yapacağız? İşte mesele, Sontag'a göre, tam da bu aktarılmış olan acıların gösterdikleri duygu ve olgular sonucu içimizde birikenleri nasıl eyleme dönüştüreceğimiz meselesidir. Ortak bir yaralanabilirlik halinin eşitsiz dağılımlarını sorunsallaştırmak istiyorsak, ihtiyacımız olan ayrıcalıklı mesafelerden hareket etmek ya da hiyerarşik bir başkaları adına konuşmak değil, bunları sorunsallaştırmak ve birlikte dayanışmak, ortaklaşmak ya da her şeye rağmen eşit ilişkiler kurabilmenin yollarını arayabilmektir. Ortak olarak dayanabilecek bir şeyler bulabilmektir. Ben şahsen, bu konferansı böyle bir çaba olarak görüyorum. Dolayısıyla, artık bitirirken kendi adıma bütün katılımcılara ve hak savunucularına en içten teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Turgut Tarhanlı: Çok teşekkürler Cansu. Toplantının mantığı ve kavramsal geri planı ve zeminini de açıklayan bir perspektif sundunuz. Şimdi sonuncu konuşmacı Sayın Ulaş Karan ile devam edeceğiz. İnsan hakları hukukunun, afet ve afetle mücadele bağlamında sunduğu çerçeveye dair eleştirel bir sunum olacak.

Ulaş Karan: Herkese merhaba. Bu buluşma için herkese teşekkür ediyorum. Hukuken daha çok teknik konulara odaklanılan böyle bir dönemde depremin farklı boyutlarıyla gündeme gelmesinin diğer mağduriyetlerin de görünür hale gelmesi açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Hukukçular olarak, belki bunu bir mesleki deformasyon olarak da kabul edebiliriz, birçok konuyu hukukileştiriyoruz. Ancak tam tersine ne deprem ne de ortaya çıkardığı sorunlar yalnızca hukuki sınırlar içinde sunulabilecek bir olgudur. Bu sorunu aslında hukukileştirmenin ötesinde siyasallaştırmak gerekiyor ve bu açıdan bu dönem başarılı olamadığımız söylenebilir. Bu dönemin ortaya çıkardığı akut sorunlar çerçevesinde ilk reflekslerin hukuk merkezli olması, hukukçular açısından elbette mazur görülebilecek bir durum. Ancak uzun vadede, geçmiş dönemlere baktığımızda, ne yazık ki hukuken elde edilebilecek başarıların oldukça sınırlı olduğunu söylemek gerekiyor.

İnsan hakları hukuku, deprem ve diğer başka afetlerle veya kazalarla ilgili olarak aslında yeterince gelişkin bir hukuk dalı. Bugüne kadar birçok vaka hem uluslararası mekanizmaların önüne hem iç hukukta derece mahkemeleri ve Anayasa Mahkemesi önüne gitti. Dolayısıyla elimizde bir içtihatlar manzumesi olduğunu söyleyebiliriz. Buradan depremle ilgili bazı ilkeleri damıtmak mümkün.

Deprem öncelikle yaşam hakkını gündeme getiriyor. Yaşam hakkı denilince de tabii akla önce devlet geliyor. Yaşam hakkı ve diğer insan haklarıyla ilgili düzenlemeler temel olarak devletin müdahalelerine yönelik ortaya çıkmış düzenlemeler. Yaşam hakkıyla ilgili elimizdeki birtakım düzenlemelere odaklandığımızda önce devlet kaynaklı bazı fiillere karşı koruma getirilmeye çalışıldığını görüyoruz. Ama belli bir aşamada negatif yükümlülüklerin ötesine geçip yaşam hakkı bağlamında çeşitli pozitif yükümlülükler de ortaya çıkıyor. Dolayısıyla burada artık devlet yalnızca doğrudan yaşamı ortadan kaldıran bir aktör değil, aynı zamanda üçüncü

kişiler ya da deprem gibi birtakım afetler nedeniyle kişilerin yaşamına dönük tehditler ortaya çıktığında da hareketsiz kalmaması gereken, aktif bir tutum içerisinde olması gereken bir aktör haline geliyor. Devlet bu açıdan deprem sonrasında yaşanan ölüm olaylarına ilişkin etkili soruşturma yürütme, özellikle de kendisi dışında üçüncü kişilerin fiilleri veya ihmalleri varsa bunlara dair etkili soruşturma yürütme, yaptırım uygulama gibi yükümlülükler altındadır.

İnsanlar hayatlarını kaybettiğinde, doğal nedenler dışında gerçekleşen her türlü ölüm olayının ardından ve hatta ölüm olmasa dahi derhal bir soruşturmanın başlatılması gerekiyor. Deprem sonrasında genellikle göstermelik de olsa bu soruşturmanın başlatıldığını görüyoruz. Bunu hem 99 depreminde hem de en son yaşadığımız 6 Şubat depreminde gördük. Gözaltına alınan, yakalanan, tutuklanan kişiler oldu. Dolayısıyla kâğıt üzerinde bu tür soruşturmanın başlatıldığını söyleyebiliriz. Bu arada mutlaka bir ölüm olayının gerçekleşmesi de gerekmiyor. Kişi enkazdan sağ kurtulmuş olabilir. Bir yaşama dönük tehdit ortaya çıkmış olabilir. Bu tür bir durumda dahi etkili soruşturma yükümlülüğü soruşturmanın derhal başlatılmasını gerektiriyor.

İkinci olarak soruşturmanın mutlaka sorumluların tespitine, kimliklerinin belirlenmesine ve gerekirse cezalandırılmalarına yol açabilecek nitelikte olması gerekiyor. Bu tabii Türkiye’de en sorunlu konulardan biri. Çünkü deprem sonrası ortaya çıkan bir can kaybında sorumluluğu doğabilecek kişi sayısı çok fazla. Öncelikle ortada bir imar planı var ve belediye meclis üyelerinin sorumluluğu gündeme gelebilir. Bu imar planına göre verilen inşaat izinleri var ve belediye çalışanlarının sorumluluğu gündeme gelebilir. Bunun dışında bu zemin etüdü yapan, inşaatla ilgili denetim görevini yerine getiren özel firmalar var. Müteahhitlerin sorumluluğu söz konusu olabiliyor. İnşaatla kullanılan malzemelerin gerekli niteliği taşıyıp taşımadığına bağlı olarak müteahhitlerin malzeme satın aldığı kişilerin sorumluluğu gündeme gelebilir. Bunun gibi potansiyel olarak çok sayıda kişinin dahil olabileceği bir soruşturmada bahsediyoruz. Bir yandan sorumluluğuna gidilebilecek kişi sayısının fazlalığı, öte yandan kişi sayısının fazla olduğu noktada soruşturmanın ilerlememesi, sürüncemede kalması gibi bir olgu ortaya çıkıyor. Tarihsel olarak da baktığımızda çoğunlukla bu şekilde can kaybına yol açan kişilerin sorumluluğuna pek gidilemediğini, gidilmeye çalışıldığında davaların çok uzun sürdüğünü ve uzun süren davalarda zamanaşımı nedeniyle davaların düştüğünü, sorumlulara verilen cezaların geçmişte özellikle ölüm olaylarına verilen cezalar çok düşük olduğu için etkisiz olduğunu görebiliyoruz. Benim yaş grubumda olan katılımcıların hatırlayabileceği gibi, 1993 yılında yaşanan “Ümraniye Çöp Patlaması”nda çok sayıda, 51 kişi hayatını kaybetmişti. O olayda ceza mahkemelerinin verdiği mahkûmiyet kararının kısa süreli hapis cezası olduğunu ve onun da 67 Euro’ya tekabül eden bir para cezasına çevrildiğini görüyoruz. Bu nedenle etkili bir cezalandırma çoğu zaman söz konusu olmuyor. Elbette tekil bazı örnekler ortaya konulabilir. Örneğin 1999 depreminde Veli Göçer’in ismini belki birçok kişi hatırlayacaktır. Kendisine iki ayrı suçtan 24 yıla varan hapis cezası verilmişti. Ancak bu tür örneklerin oldukça istisnai olduğunu eklemek gerekiyor. Birçok mahkûmiyet kararında verilen cezaların, temyiz incelemesinde düşürüldüğünü görürüz.

Üçüncü olarak, soruşturmaların bağımsız mercilerce yürütülmesi gerekmektedir. Ne yazık ki bu noktada da epeyce bir sorunla karşılaşyoruz. Özellikle can kaybından sorumlu olduğunu düşündüğümüz kişiler kamu görevlisi ise 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun çerçevesinde yargılama için idare tarafından önce izin verilmesi gerekiyor. Bu tür bir yargılama izni verilmediğinde bölge idare mahkemelerine belki itiraz edilmesi mümkün ancak bu itirazda da başarısız olunduğunda derece mahkemeleri önünde artık yapılabilecek bir şey kalmıyor. Türkiye’de devlet refleksinin genellikle kamu görevlilerinin yargılanmaması yönünde olduğunu görürüz. Örneğin 2004 yılında yaşadığımız 41 kişinin hayatını kaybettiği Pamukova tren kazası sonrasında yalnızca üç kamu görevlisi için yargılama izni verilmiştir ve bunlardan ikisi kısa süreli hapis cezasına çarptırılmıştır. Halbuki kendilerinin sorumluluğu varsa bile görece daha minör bir sorumlulukları söz konusuydu. 2014 yılında yaşadığımız Soma’daki maden kazasında, ya da maden cinayeti de denilebilir, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından iş müfettişleri hakkında yargılama izni verilmediğini görürüz. 2011 yılında gerçekleşen Van depremi sonrasında artçı sarsıntı sonrası Van Bayram Otel yıkılmıştı ve otele kalan 24 kişi hayatını kaybetmişti. Örneğin dönemin AFAD il müdürü ve Van Valisi ile ilgili İçişleri Bakanlığı tarafından yine yargılama izni verilmemiştir. Yargılama izni verilmemesinin Türkiye’de genel bir idari pratik olduğunu söyleyebiliriz. Buna karşın mahkemeler önünde itiraz yoluna gidildiğinde başarılı olma şansımızın da epeyce düşük olduğunu, başarılı olunduğu durumlarda da ceza hukukunda karşılaştığımız yaptırımların az önce dile getirilen örneklerde olduğu gibi oldukça düşük olduğunu görürüz. Hem soruşturmalar bağımsızlık açısından sorunludur hem de yaptırımlar etkili olmaktan uzaktır.

Etkili soruşturma yükümlülüğünü ile ilgili dördüncü ölçüt, delillerin toplanması ve muhafaza altına alınması ile ilgili özen gösterilmesidir. Bu depremde bu konuda biraz daha fazla özen gösterildiğini söylemek mümkün. Özellikle çok sayıda hukukçu harekete geçti, Türkiye Barolar Birliği bir cep telefonu uygulaması geliştirerek süreci kolaylaştırmaya çalıştı ve önceki depremlere göre çok daha fazla delil toplandı. 6 Şubat depreminin coğrafi açıdan doğurduğu etki ve ortaya çıkardığı can kaybı 99 depremine göre çok daha fazla olmasına rağmen teknik imkânların biraz daha gelişmiş olması nedeniyle geçmişe göre delillerin toplanması ve muhafaza altına alınmasında çok daha başarılı oldu. Ancak yine de yıkımın ve can kaybının büyüklüğünü düşündüğümüzde, delillerin muhtemelen ancak bir kısmının toplanabildiğini ve muhafaza altına alınabildiğini söyleyebiliriz. Uzayan yargılamalarla beraber şu an için delil vasfı taşıdığını düşündüğümüz elimizdeki bazı kanıtların delil vasfı da ortadan kalkabiliyor, inandırıcılığı veya ikna ediciliği azalabiliyor. Öte yandan, 99 depremine göre dijitalleşme çok daha fazla olduğu için kanıtlara ulaşmak ve muhafaza etmek de biraz daha kolay olabilir. Delillerin toplanması ve muhafaza altına alınmasında başarılı olduğumuz durumda ileri süreçlerimiz hukuki iddialarda da başarılı olma şansımız artıyor.

Beşinci bir yükümlülük ise etkili soruşturmada soruşturmanın ölen kişilerin yakınlarına açık olmasıdır. Geçmişte özellikle belli yargılamalarda davaların yerinin değiştirildiğini görürüz. Örneğin az önce verdiğimiz Veli Göçer örneğinde, dava Yalova’da gerçekleşen bazı suçlarla

ilgili olmasına rağmen dava Konya’da görülmüştü. Bu tür bir uygulama ile aslında mağdur yakınlarının davayı takip etmesi de engelleniyor ve ayrıca konu ulusal medyada da daha az yer alıyor. Davaların uzak illerde görülmesi kamuoyu denetimini belli ölçüde ortadan kaldırıyor ve mağdur yakınlarının davaları takip etmesi çok mümkün olmuyor. Öte yandan bir yargılamayı hukuk eğitimi almamış bir kişinin takip etmesinin de çok kolay olmadığını eklemek gerekiyor. Özellikle ceza yargılamasında mutlaka bir avukattan destek alınması gerekiyor. Yürürlükteki Ceza Muhakemesi Kanunu deprem ile ortaya çıkan bazı suçlar da dahil birçok suç tipiyle ilgili mağdura ücretsiz avukat görevlendirilmesine olanak tanımıyor. Dolayısıyla bu da adli yardıma erişimle ilgili ciddi bir sorun ortaya çıkıyor.

Altıncı yükümlülük ise soruşturmanın makul bir hız ve özenle yürütülmesi ki en sorunlu konulardan birisinin de bu olduğunu söylemek gerekiyor. Örneğin 99 depreminden sonra başlayan yargısal süreçler 2019-2020’li yıllara kadar sürmüştür. Çünkü depremin birden fazla etki doğurduğunu ve birden fazla kişinin sorumluluğunu gündeme getirdiğini az önce söylemiştim. Örneğin, idareden tazminat talep etmek istiyorsak idare mahkemelerinde tam yargı davası açmak gerekiyor. Bir idari işlem söz konusu ise iptali için idare mahkemelerinde iptal davası açılması gerekiyor. Müteahhide yönelik bir tazminat talep edilecekse bu kez hukuk mahkemelerinde tazminat davası açılması gerekiyor. Kişilerin cezai sorumluluğuna gidilmesi isteniyorsa, bu kişilerin kamu görevlisi olmadığı durumda savcılıklara şikâyetle bulunmak, diğer yandan bu kişilerin kamu görevlisi olması durumunda, öncelikle idarenin yargılama izni vermesi, yargılama izni verilmediğinde de bu kez idari yargıya gidip idari yargılamada izin verilmesi için bir talepte bulunulması gerekiyor. Dolayısıyla bir vaka, birden fazla yargısal yolu gündeme getiriyor. Bunların bazıları diğerleri açısından bekletici mesele oluşturabiliyor. Örneğin açılacak bir tazminat davasında hukuk mahkemeleri özellikle müteahhitlere yönelik yürütülen ceza yargılamasını bekletici mesele olarak değerlendirip ceza davasının sonuçlanmasını bekleyebiliyor. 1999’dan bir örnek vermek gerekirse, ceza davalarının 2005, 2006, 2007 yıllarında sonuçlanabildiğini, 1999 veya 2000 yılında başlayan yargılama süreçlerinin devamında açılan fakat duran hukuk mahkemelerindeki tazminat davalarının devreye girmesi ile sürecin uzun yıllara yayıldığını, bu davaların 2010’lu yıllarda sonuçlandığını görebiliyoruz. Anayasa Mahkemesi’ne 99 depremi sonrasında depremle ilgili intikal etmiş çok fazla vaka olduğunu görürüz. En önemli olay örgülerinden biri, bu yargılama sürelerinin uzunluğuyla ilgili, ki bir vakada Anayasa Mahkemesi’ne gelmeden önce 19 seneye yakın sürüyor. Burada daha trajik bir durum ise Anayasa Mahkemesi önüne giden bazı başvurularda başvuruçuların hayatını kaybetmesi. Bir yakını kaybeden kişi yürüttüğü hukuki mücadele uzun yıllara yayıldığı için yargılamanın sonunu görmeden kendisi de hayatını kaybediyor. Belirttiğim bu yükümlülüklerin son depremden önce de sürekli olarak ihlal edildiğini görüyoruz. Ne yazık ki, bu depremle ilgili de benzer sonuçların ortaya çıkması şaşırtıcı olmayacaktır.

Bu toplantıda depremin insan dışındaki varlıklar üzerindeki etkisi üzerinde de durulacak. Ancak yaşam hakkından bahsettiğimizde hakkın öznesinin yalnızca insanlar olduğunu,

hayvanların ya da kültür tabiat varlıklarının yaşam hakkı kapsamında koruma görmediğini belirtmek gerekiyor. Dolayısıyla çoğunlukla insan merkezli bir hukuki mücadelenin ortaya çıktığını ve insan hakları hukukunun da insanı merkeze aldığı için bu anlamda insan dışı varlıklar konusunda bize çok fazla bir olanak sağlamadığını söyleyebiliriz.

İnsan hakları hukukunun yaşam hakkıyla ilgili olarak ortaya koyduğu çerçeve belli açılardan yeterli gözüküyor ancak başka birçok sorunla daha baş etmek gerekiyor. Bunlardan biri de ispat yükü konusu. Bir kişi hayatını kaybettiğinde yakınları sorumluluğu olan kişilerin kusurunu ispatlamak zorunda kalıyor. Deliller toplanamayabiliyor, muhafaza edilemeyebiliyor, yargılamalar uzun süreye yayılıyor, kişiler zamanasını kararlaıyla belki hiçbir ceza almıyor, nihayetinde başarılı olursa da mevcut yasal düzenlemeler çok etkili olmayabiliyor. Örneğin kamu görevlileriyle ilgili ceza hukukunda başvurulabilecek suç tipleri ya da bunlara öngörülen cezalara baktığımızda bunların mevzuatta görece basit suçlar olarak düzenlendiğini ve başarılı olursa dahi çok ciddi bir yaptırımın ortaya çıkmadığını ve bu açıdan etkisiz olduklarını söyleyebiliriz.

Deprem sonrasında ulusal düzeyde çeşitli raporlar yayımlandı. Uluslararası insan hakları örgütleri de deprem konusunda Türkiye'yi mercek altına aldı. Deprem sonrasında çok sayıda işkence ve kötü muamele vakası ortaya çıktı ve Türkiye'de yıllar sonra ölümlü vakalarla karşılaşıldı. Bir cezaevinde yaşanan şiddet olaylarında hayatını kaybeden mahpuslar oldu. İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch) ve Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) bu gibi olaylarla ilgili bir rapor yayımladı. Bu raporda özellikle Suriyeli göçmenlere de dikkat çekiliyor. Çünkü Antakya'da sayıca çok fazla Suriyeli göçmen de mağdur oldu. İşkence ve kötü muameleye maruz kalan kişiler arasında Suriyeli göçmenler de vardı. Uluslararası insan hakları federasyonu (*Fédération internationale pour les droits humains*), özellikle insan hakları savunucularının korunmasına odaklanan bir metin kaleme aldı ve yayımladı. Deprem sonrasında OHAL ilan edildi ve Türkiye'de OHAL'in daha fazla insan hakları ihlali anlamına geldiğini geçmiş deneyimlerden biliyoruz. Yükümlülüklerin askıya alındığı bu tür dönemlerde birçok yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağıyla ilgili vakayla karşılaştığımızı söyleyebiliriz. Bu dönem aynı zamanda insan hakları savunucularına dönük tacizlerin de yaygınlaştığı bir dönemdi. Aynı şekilde Front Line Defenders'ın bu alanda bir rapor yayımladığını görüyoruz. Kısa sürede insan hakları örgütleri ortaya çıkan ihlallere tepki gösterdi ve sürece müdahil oldu. Sadece sivil bir dayanışmanın ötesinde insan hakları örgütlerinin ve hatta baroların bir refleks gösterdiğini, adım attığını görüyoruz.

Birkaç örnek üzerinden insan hakları hukukuyla ilgili daha somut sorunlara değinmek istiyorum. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bakıldığında, 99 depremiyle ilgili iki tane önemli davanın sonuçlandığı görülüyor. Birincisi *Mehmet Özel ve Diğerleri Davası* ve davada başvuru tarihi 2005. AB Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin karar tarihi ise 2015. Diğer bir deyişle dava yalnızca 10 sene Strazburg'da beklemiş. Diğer dava ise 1999 Düzce depremiyle ilgili *Delibaş v. Türkiye Davası*. Bu dava da 2007 yılında yapılan bir başvuru ve dava 2017'de

sonuçlanmış. Bu dava da 10 sene sürmüştür. Buradan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin olaydan 16 veya 28 sene sonra ihlal kararı verdiğini görüyoruz. Bu arada bu durum yargısal sürecin sonuçlandığı anlamına gelmiyor. İhlal kararları sonrasında Türk hukukunda yargılama sürecinin yeniden başlaması gerekebiliyor. Ayrıca bu ihlal kararlarının gereğini yerine getirmekte çok mümkün olamayabiliyor. Örneğin, sorumlu olan kişilerin hayatını kaybettiği bir durumda yeniden yargılama olasılığı da ortadan kalkıyor. Ayrıca zamanaşımı gibi teknik bazı nedenlerle kişilerin ceza hukuku bağlamında sorumluluğuna gidilmesi de mümkün olmayabiliyor. Yine de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu kararlarının önemli olduğunu belirtmek gerekir. Bu kararlar, kamu görevlilerinin yargılanmasına, müteahhitlere karşı açılan tazminat davaları ya da devlet aleyhine açılan idari davalara odaklanılıyor. Bu davaların birbirine nasıl eklemlendiğini, tüm yargılama sürecinin nasıl etkisiz kaldığını, tazminat miktarlarının nasıl düşük olduğunu, kamu görevlilerinin yargılanmamasına dair idari pratiği gözler önüne seriyor. Bu açılardan önemli olan bu iki kararın ikisinin de Türkçeye çevrildiğini görüyoruz. Merak edenler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin veritabanı olan HUDOC'da bu kararların hem İngilizce metnine hem de Türkçe çevirilerine ulaşabilirler.

Anayasa Mahkemesi önüne giden depremle ilgili konulara bakıldığında en çok gündeme gelen konunun depremedelere kalıcı konut tahsis edilmemesi olduğunu görüyoruz. 99 depremi sonrasında Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisinde kurulan meclis araştırma komisyonu raporuna baktığımızda 1966 Varto depreminde vaat edilen 3.000 konutun henüz devlet tarafından inşa edilip teslim edilmediğini görüyoruz. Bu konutlarla birlikte 99 depremiyle beraber ortaya çıkan konut ihtiyacının da yaklaşık 100.000 civarında olduğu ifade edilmiş. 2023 yılı itibarıyla bunun üzerinden 24 sene geçtikten sonra bu rakamın hâlâ kaç olduğunu bilmemekle birlikte mevcut durumda belki de 200.000 hatta daha fazla konut ihtiyacının ortaya çıktığını söylemek mümkün. Büyük ihtimalle bu barınma ile ilgili sorun kısa vadede ortadan kaldırılamayacak ve barınma ihtiyacı olanlara yeni konutlar belki hiç teslim edilmeyecek ya da çok uzun süreler geçtikten sonra teslim edilebilecek. Belki de bazı kişilerden bu hakkı geri alınacak. Geçmişte Anayasa Mahkemesi önüne giden bu tür başvurular olduğunu görüyoruz.

Bu depremde de hukuken gündeme gelebilecek bir diğer önemli tartışma, ilan edilen OHAL sonrası çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesinde yapılan imarla ilgili düzenlemeler, ki imarla ilgili bu düzenlemeler belki de en az 15-20 yıl sürecek birtakım hukuki uyumsuzluklara konu olma potansiyeli barındırıyor. 99 depremi ile ilgili, yaşam hakkıyla bağlantılı, Anayasa Mahkemesi önüne görece az sayıda başvuru gitmesinin nedeni, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru usulünün 2012 yılında başlamış olmasıdır. Yaşam hakkı ihlalleri bu nedenle bireysel başvuruya pek konu edilememiştir. Ancak gidenlerde tazminat miktarının düşüklüğü, müteahhitler aleyhine açılan davalarda yargılamaların uzunluğu ve kişilerin iflası sonucunda tazminatların tahsil edilememesi gündeme gelen konular olmuştur. Benzer durumlarla bu depremden sonra da karşılaşma olasılığımız ne yazık ki çok yüksek görünüyor. Yargı sistemi ağır

işlediği için faillerin mağdurlardan çok daha hızlı hareket ettiğini söylemek gerekiyor. Ayrıca Anayasa Mahkemesi önüne gidildiğinde ve başarılı olduğunda da yargı organlarınca ve idare tarafından uygulanmayabiliyor. İhlalleri uzun süreli yargılama süreçlerinin sonunda bile ortadan kaldırmak mümkün olmayabiliyor. Benzer bir durum Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları için de geçerli ve Türkiye'nin kararları yerine getirmeme oranının epeyce yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Son birkaç yıldır sayı görece azalmış olsa ama Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını en çok yerine getirmeyen ülkeler arasında yer alıyoruz.

Belirtilen tüm bu hususlardan sonra hukuktan çok siyaseten ne yapılabilir sorusu gündeme geliyor. Kısa bir tarama yaptığımda, TBMM'de geçmişten bu yana deprem konulu çok sayıda araştırma komisyonu kurulduğunu gördüm. Örneğin 1962 Iğdır, 1966 Varto, 1977 Van Muradiye, 1999 Körfez depremleri sonrasında araştırma komisyonlarının kurulduğunu görüyoruz. Yine 2010'da ve 2020'de iki komisyon kurulmuş. Halihazırda son depremle ilgili de TBMM bünyesinde bir araştırma komisyonu kuruldu. Bunlar depremlerle ilgili rapor hazırlayıp sunan komisyonlar. TBMM'nin internet sitesinden rahatlıkla ulaşılabilen 99 depremi ile ilgili 39 maddelik öneriler de içeren tespitlerin birebir aynısının farklı isimlerle 6 Şubat depreminde de yaşandığını görüyoruz. Örneğin sivil savunma mükellefiyetinin yeterince organize olamaması, olaya müdahalede aksamalar görülmesi, çok sayıda kişinin bu yüzden enkaz altında hayatını kaybetmesi, yardım faaliyetlerinin organize edilememesi, temiz su tedarikinde vs. gibi partiler üstü bir şekilde kaleme alınan bu tespitlerle benzer olayları aynı şekilde tekrar yaşadık. Kızılay'la ilgili 1992 Erzincan ve 1999 Körfez depremi sonrasında ortaya çıkan durum ve eleştiriler yeniden gündeme gelmiştir.

Son olarak iki hususun daha üzerinde durmak istiyorum: İlki iletişimde sorunların yaşanması, ikincisi ise ulaşım hizmetlerinin aksaması. Ne yazık ki, benzer sorunları bu depremde de yaşadık. Son depremde, biliyorsunuz, hava ulaşımında dahi sorun yaşandı. Son olarak, hukuken yapılabilecek her şeyi yaptıktan sonra siyaseten de bazı adımları atmak gerekiyor. Hukuk sistemi 500.000 ya da 1.000.000 davayla baş edilebilecek şekilde tasarlanmış durumda değildir. Bu nedenle büyük ihtimalle çok sayıda şikâyet sürüncemede kalacak ve olumsuz sonuçlanacak. O yüzden yaşadığımız olguyu hukukileştirmemek, bunun yerine siyasallaştırmak gerekiyor. Hukuki araçları sonuna kadar kullanmak ama bunun sonuçları bakımından çok da beklenti içerisinde olmamak gerekiyor. Son bir sene içerisinde siyasi söylemde helalleşme ve hesap sorma biçiminde bir ikilik ortaya çıktı. Deprem sonrasında sorumluluğu olan kişilerin hesap verebilirliğinin salt hukuki araçlarla gerçekleşme şansının yüksek olmadığını kabul etmek gerekiyor. Özellikle deprem gibi, bu kadar büyük bir yıkım ve can kaybına yol açan olgularda helalleşme ise kesinlikle olmaması gereken bir husus. Türkiye'de uzlaştırma ve arabuluculuk adıyla çok kötü şekilde hayata geçmiş iki alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi var. Aslında burada davaların kısa sürede sonuçlanması vs. konularda usul kanunlarında elbette bir değişiklik yapmamız gerekiyor. Öte yandan uyuşmazlıkları mahkemelerden alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine kaydırmak gerekiyor.

Turgut Tarhanlı: Çok teşekkürler. Böylece bu üç konuşmayla aslında iki günün temel direklerini de ortaya koyduğumuzu düşünüyorum. Özellikle sağlık konusunda, hayatta kalabilme konusunda, bununla ilgili mücadeleler konusunda, toplumsal ve kamusal zeminde insani olarak bir acıyla karşı karşıya kalmanın, yüzleşmenin sorgulanması bağlamında ve elbette, hukukun bir üçüncü taraf çözümü olarak işlevlerinin sorgulanması bakımından.

Şu sırada, açılış konuşmamda da temas ettiğim gibi, Sendai ilkesel çerçeve programının uygulama dönemi içinde bulunuyoruz. Buna göre ve Türkiye'nin taahhütleri bağlamında, her ilin ve hatta idari birimlerin bir "risk azaltma planı" hazırlamış olması gerekiyor. Bunu gerçekleştiren iller var, toplam sayısını bilmiyorum. Ama özellikle depreme maruz kalan illerde il risk azaltma planları hazırlanmış mıdır, nasıl hazırlanmıştır? Sanırım, o uluslararası standartlar ışığında ve Türkiye'nin taahhütleri çerçevesinde sorulması gereken bir sorudur bu. Ulaş Karan'ın dile getirdiği hukuki bağlamda ve siyasi olarak, bir toplumsal muhalefet yaklaşımı bakımından da önem taşıdığını hatırla tutarak, o illerde ve alt idari yapılarda risk azaltma planlarının bu afet karşısında nasıl bir performans ortaya konulmasına zemin oluşturduğu ya da oluşturmadığı gibi bir sorgulamayı, hesaplaşmayı yapmak durumundayız. Zira Türkiye'nin Sendai ilkeleri gereğince bu hazırlığı 81 il bakımından tamamlayacağına dair taahhüdünün vadesi resmen 2023 yılı olarak bildirilmişti. Tüm katılımcılara, gösterdikleri ilgi nedeniyle teşekkürlerimi sunuyorum.

1 Bkz. "Edebiyatçılar Depreme Dair En Çarpıcı Kareleri Yazdı", Oksijen, 10 Şubat 2023. <https://gazeteoksijen.com/turkiye/edebiyatcilar-depreme-dair-en-carpici-kareleri-yazdi-170212> son erişim tarihi 01.06.2022)